

сами о собі ■
сами о себе ■
самі про себе ■
самі пра сябе ■

samiosobie

місячнік сапэчна кulturalны /195/ стyczeń 2025

Святыя дні і вечары

Перыяд ад свята Нараджэння Хрыстова да Вадохрышча называецца Святкамі – гэта значыць святымі днямі, асвячонымі прышэсцем у свет Збаўцы. Гэты перыяд таксама можна назваць Вадохрышчам. Гэта звязана з тым, што ў першыя стагоддзі хрысціянства Нараджэнне Хрыстова і Хрышчэнне Гасподняе адзначаліся ў адзін дзень, і гэтае свята называлася Богаяўленнем.

■ Пазней, у IV стагоддзі, гэтыя два святы былі аддзелены адно ад аднаго. *Каляды* сталі адзначаць 25 снежня па старым стылі (7 студзеня п.н.с.), а *Вадохрышча* працягваюць святкаваць 6 студзеня па старым стылі (19 студзеня – п.н.с.). У сувязі з тым, што ў царкоўнай свядомасці гэтыя два святы нейкім чынам зліваюцца ў адно, дванаццаць дзён, якія цяпер іх падзяляюць, лічацца адным суцэльным святам. Таму перыяд ад Ражджства Хрыстова да Хрышчэння Гасподняга называюць святочнымі.

У святочных дні адмяняецца

пост у сераду і пятніцу – спажываць ежу жывёльнага паходжання можна да 17 студзеня ўключна. 18 студзеня – перад свята *Вадохрышча*. У гэты дзень Царкоўным статутам прадугледжаны строгі пост. *Святкі* (*святыя, святочныя дні, зімовыя святкі, каляды*; ст.-рус. *Святокъ*) – славянскі народны святочны комплекс зімовага каляндарнага перыяду, які складаецца з дванаццаці святочных дзён «ад зоркі і да вады» – ад з'яўлення першай зоркі напярэдадні *Каляд* і да *Вадохрышчанскага* асвячэння вады. У хрысціянскай традыцыі – *святкі* (ад праслаў. *svet', svet'jъ*

– стараславянскае слова, якое азначае святыя, святочныя дні), множны лік паказвае, што свята працягваюцца не адзін дзень. Называюць іх *святымі днямі, святымі вечарамі, szczodre gody, роздвяжныя свята, калядныя святкі, калядныя нядзелі, Nody, sviatky, калядныя святкі*.

Змест гэтых святых дзён – данесці да людзей чуд *Богаяўлення* – Уцелаўлення Сына Божлага, які з’явіўся свету. Спачатку Ён аб’явіўся ў Віфлееме, народжаным ад Дзевы Марыі, а праз некалькі дзесяцігоддзяў пасля Божлага Нараджэння Трыадзіны Бог аб’явіўся падчас хросту Хрыста Іаанам у рацэ Ярдан. Таму ўсе гэтыя дні цалкам прасякнуты ідэяй *Богаяўлення*. Хрысціянская традыцыя святкавання святаў сыходзіць каранямі ў даўнія часы. Яшчэ ў IV стагоддзі грэцкія хрысціяне святкавалі нараджэнне Хрыста два тыдні пасля *Раства*. У Візантыі было прынята ў святочныя дні прыносіць ежу і падарункі ў турмы і бальніцы, дапамагаць бедным, каб і ў іх у гэты перыяд быў радасны настрой. Мы знаходзім спасылкі на святкі як на асаблівае паслякаляднае свята ў Амвросія Медыяланскага, Яфрэма Сірына і Рыгора Ніскага.

Святкаваць дванаццаць дзён пасля свята Божлага Нараджэння царква пачала са старажытных часоў. Указаннем на гэта могуць служыць 13 пропаведзяў Яфрэма Сірына (пам. 373 г.), якія чытаюцца ад 25 снежня па 6 студзеня, а таксама пропаведзі Амвросія Медыяланскага і Рыгора Ніскага. Старажытнае дванаццацідзённае святкаванне свята пацвярджаецца царкоўным статутам Савы Асвячонага (пам. 530 г.), па якім у дні каляд «ніяк скура пост, ніжэй кленчання бываюць, ніжэй у царкве, ніжэй у келіях», і забаронена здзяйсняць сакрамент шлюбу». Тое ж пацверджана і кодэсам Юстыніяна, выдадзеным у 535 годзе. Другім туронскім саборам

у 567 годзе ўсе дні ад Раджаства Хрыстова да Богаяўлення названы святочнымі. Яшчэ з часоў Рымскай імперыі ў гэтыя дні нярэдка практыкаваліся варажбы і іншыя народныя звычаі, з якімі змагалася царква. Працяг каляд заводзіць, па старажытных ідалапаклонніцкіх паданнях, «ігрышчы і, прыбіраючыся ў кумірскія адзенні, вырабляць па вуліцах скокі і спяваюць панадлівыя песні».

Калядамі лічыцца ўвесь перыяд ад Раджаства Хрыстова да *Богаяўлення*, такая пазіцыя адлюстравана ў кнізе схіархімандрыта Іаана (Маслава); сам аўтар кажа аб 12 днях *Каляд*, хоць па факце паказвае перыяд у 13 дзён; у такім падліку у *Каляды* ўключаецца дзень строгага паста – *Вадохрышчанская* куцця.

Хоць тэрмін *каляды* абазначае адзіны 12-дзённы перыяд з 7 па 18 студзеня (па новым стылі), яго можна падзяліць на тры часовыя адрэзкі на падставе богаслужэбнага зместу: 7–13 студзеня – свята Божлага Нараджэння і яго святкаванне; 14 студзеня – Абраманне Гасподняе па плоці і свяціцеля Васіля Вялікага; 15-18 студзеня – перадсвятая *Богаяўлення*.

Набажэнскія і статутныя асабліваасці ўсяго перыяду *Каляд*: пост у сераду і пятніцу адмяняецца; укланчанне не здзяйсняецца; шлюбы не здзяйсняецца; актоіх у тыднёвыя дні не спяваецца.

На працягу святочнага перыяду людзі наведваюць службы, здзяйсняюць сакрамент прычашчэння, наведваюць бальніцы

і дзіцячыя дамы, раздаюць міласціну бедным. Таксама падчас святаў на зямлі пануе чарадзейная атмасфера, кожны дзень людзі імкнуцца правесці як мага весялей. Катаюцца на санках і каньках, наведваюць святочныя кірмашы, ідуць адзін да аднаго ў госці. Кожны дзень гэтага перыяду адзначаны чымсьці асаблівым.

13 студзеня – *Васілеў вечар*. У гэты дзень людзі чытаюць малітвы. На святочную вячэру гаспадыні гатуюць куццю, варэнікі, святочныя мясныя і рыбныя стравы, пякуць бліны, пірагі, піражкі. У куце пакоя ставяць сноп саломы – дзядок, які пасля святаў спальваюць. Сярод моладзі распаўсюджана традыцыя шчадраваць (калядаваць). Па хатах ходзяць ахвяравальнікі і спяваюць абрадавыя песні. За гэта гаспадары ўзнагароджваюць іх грашыма і цукеркамі.

У ноч на 14 студзеня прынята загадваць жаданні. Гэта быў шчаслівы час народнага адпачынку і весялосці. Аднак у святочныя дні вяселлі не ладзілі. *На Каляды толькі ваўкі жэняцца*, – казалі нашы продкі. Грахам у гэты перыяд лічылася і паляванне на птушак і звяроў.

Стары Новы год святкуюць 14 студзеня. Раніцай гэтага дня маладзья хлопцы ходзяць па хатах, сеюць зерне з рукава і спяваюць абрадавыя песні. Пасля 14 студзеня людзі прыбіраюць з дамоў ёлкі і ёлачныя ўпрыгажэнні.

18 студзеня – *Вадохрышчанская* вячэрня. У гэты святочны дзень вернікі ўдзельнічаюць у боскай літургіі. У храмах право-

дзіцца вялікае асвячэнне вады, якую прыхаджане прыносяць дадому, акрапляюць дамы і захоўваюць на працягу года. На *Вадохрышча* вернікі захоўваюць строгі пост. Прыступаць да ежы можна толькі пасля таго, як на небе ўзідзе першая зорка. На сталах абавязкова павінны прысутнічаць куцця і узвар.

Нават у святочныя дні (асабліва на Стары Новы год) было прынята калядаваць. Звычайна гэтым займаліся дзеці. Пераапаналіся ў касцюмы жывёл або нячысцікаў і хадзілі па хатах з каляднымі песнямі. За гэта гаспадары давалі ім дробныя грошы і цукеркі. Ёсць дзве версіі паходжання слова «калядка». У першым гаворыцца, што слова «калядка» паходзіць ад «коло» – кола (сімвал сонца), у другім – што слова мае лацінскае паходжанне (першы дзень месяца ў Старажытным Рыме).

Вось Імянінкі сёння Гардзея, Апанас, Анастасія.

Напрыклад 11 і 12 месяцавыя дні. Серада – дзень Меркурыя. Адзін з самых спрыяльных і магутных у месяцавым календары, Жыццёвая энергія, сіла і моц растуць, але ўсё роўна трэба заставацца сабраным і ўважлівым, накіроўваючы патокі энергіі ў патрэбнае рэчышча. Пазбягайце вострых прадметаў, асабліва нажоў. У гэты дзень яшчэ лепш ламаць хлеб рукамі. Знішчэнне любых жывых істот катэгарычна проціпаказана. Дзень вельмі спрыяльны для малітвы. Сны нясуць карысную інфармацыю, могуць быць прарочымі.

З перыядам *Каляд* злучаны наступныя звычаі, размесцім іх у парадку ад больш звычайных і прымальных да спрэчных і нецаркоўных:

Хаджэнне ў гасці Святкаваць Нараджэнне Хрыстовае, дзяліцца адзін з адным гэтай радасцю, дазволіць сабе пэўную суцяшэнне пасля доўгага посту – не толькі законны, але і

цалкам пахвальны вобраз прывядзення гэтых дзён. Гасподзь у *Пяцікніжжы* загадвае: *Сем дзён святкуй Госпаду Богу твайму, на месцы, якое выбера Гасподзь, Бог твой; бо дабраславіць цябе Гасподзь, Бог твой, ва ўсіх творах твоіх і ва ўсякай справе рук твоіх, і ты будзеш толькі вяселіцца* (Друг. 16:15).

І хоць літаральна гэта сказана пра свята *Кушчаў*, можна цалкам распаўсюдзіць гэтыя словы на святочныя перыяды Царквы, у першую чаргу на *Светлую сяміцу* і на *Каляды*. У шматлікіх славянскіх традыцыях святыя дні дзяліліся на дзве паловы – да Новага года і пасля. Першы тыдзень *Каляд* нярэдка лічыўся больш значным, у гэты час асабліва строга выконваюцца забароны і правілы. Калі ўвесь калядны перыяд ва ўсходнім Палессі называлі святыя вечары, то першы тыдзень – вельмі святыя. Часам «святым» лічыўся толькі першы тыдзень: «Святыя вэчоры – да Новага года, а пасля Новага года – шчодрыя вэчоры» (святы тыдзень). У Палессі два тыдні *Каляд* маглі называць адпаведна: *Першыя сьвічкі і Другія сьвічкі*. На Рускай Поўначы першы тыдзень *Каляд* зваўся святыя вечары, а другі – страшныя вечары. Разам з тым *Каляды* ўспрымаюцца як адзіны цыкл, аб чым сведчыць не толькі склад абрадаў і іх міфалагічны змест, але і адзіная тэрміналогія, напрыклад: Першая куцця 'Калядная куцця', Друга ці Сярэдняя куцця 'напярэдадні Новага года', Трэцяя або Апошняя куцця 'напярэдадні Вадохрышча'. «Тры Каляды ў нас было. Каляда была першая перад сёмым студзенем – Калядная. А другая Каляда звалася тоўстая, а трэцяя Каляда звалася галодная».

Розныя пастаноўкі і калядныя сцэнікі заснаваны на некананічных і часам фантастычных рэаліях, усё ж пэўны асветніцкі і дабратворны эффект яны маюць.

Калядаванне. Звычай хадзіць па хатах і расказваць розныя калядкі. Пры гэтым ходзяць як правіла дзеці віншуюць з Ражджаством Хрыстовым, спяваюць песні і расказваюць вершы, а гаспадары жылля адорваюць сімвалічнымі пачастункамі. Тут ацэнка павінна быць узважанай: ёсць калядкі па змесце цалкам хрысціянскія, але нямала і зусім свецкіх, у якіх няма ніякага рэлігійнага сэнсу. У апошнім выпадку калядаванне ператвараецца ў звычайнае жабраванне і наўрад ці можа быць ухвалена хрысціянскай свядомасцю.

Прадстаўленні, гулянні. Ёсць звычай прыбірацца ў розныя блазнаўскія ўборы і ладзіць прадстаўленні, гулянні. Гэтая практыка з'яўляецца рудыментам паганскіх вераванняў, паводле якіх пачатак года лічыўся часам, калі ў багоў можна выпытаць добры ўраджай. Таксама важна, што ў Старажытным Рыме і ў Візантыі падобныя мерапрыемствы былі злучаны са святкаваннем студзенскіх календ. У Расіі калядныя гулянні былі распаўсюджанымі аж да XVIII стагоддзя.

Аднак у 2-й палове XVIII стагоддзі шматлікія звычаі, злучаныя са святочнымі гуляннямі, былі забароненыя. Прычым прычыны забароны былі не столькі багаслоўскімі, колькі выкліканы практычнай неабходнасцю: самі гулянні і звязаныя з імі разбэшчанасць, анархія разглядаліся як грамадска небяспечныя. Падобнага кшталту дзеянні забараняюцца 61-м і 62-м правіламі VI Сусветнага Сабору: «Той жа епітэміі належыць падвргаць і тых, якія водзяць мядзведзіц, ці іншых жывёл, на пасмешышча і на шкоду простым людзям, і, злучаючы зман з вар'яцтвам, прамаўляюць варожбы аб шчасці, аб лёсе, аб радаводзе, і мноства іншых падобных толкаў» (правіла 61) і «Так званыя календы, вота, урумалія, і народнае

зборышча ў першы дзень месяца сакавіка, жадаем зусім вырваць з жыцця вернікаў. Таксама дзе і ўсенародныя жаночыя танцы, вялікую шкоду і згубу наносіць магутныя, роўна і ў гонар багоў, ілжыва так элінамі названых, мужчынскім або жаночым полам вырабляюцца танцы і абрады, па нейкаму старадаўняму і чужому хрысціянскаму жыццю звычайна здзяйсняемая пераапананні, не насіць лічын камічных, або сатырычных, або трагічных» (правіла 62).

Распаўсюджаны заганны звычай варожб падчас святак аб лёсе, аб будучым мужу і іншым. Зразумела, што любыя варожбы з'яўляюцца паганскімі звычаямі, звязанымі з валхаваннем і зносінамі з нячыстымі духамі, таму ні ў якім разе лічыліся непрымальнымі для хрысціян.

Бо на працягу стагоддзяў вакол гэтых дат грамадзянскага і царкоўнага календара склаўся багаты комплекс **звычаяў і абрадаў**. Рытуалы кожнага з іх былі накіраваны на вырашэнне агульных задач: абароны людзей ад злых сіл, забеспячэння дабрабыту і шчасця ў сям'і на наступны год, вызначаючы далейшы лёс. Увогуле навагодні цыкл каляндарных абрадаў лічыўся вызначальным на ўвесь год. Ён адзначаў вечны цыкл часу, перамогу сонца над сіламі цемры. Ва ўсёй Еўропе верылі, што святкі – гэта чароўны час, калі прачынаецца і становіцца асабліва небяспечнай «нячыстая сіла» (чэрці, ведзьмы, духі і інш.). Лічылася, што на святах нябачна прысутнічаюць душы памерлых сваякоў, іх таксама баяцца і стараюцца задобрыць.

Супадзенне па часе паганскіх і хрысціянскіх свят (пачатак года) садзейнічала збліжэнню славянскай каляндарнай абраднасці з царкоўнай.

Ва ўсходніх славян лічылася, што першы дзень трэба правесці дома ці ў родных. У другі, званы

маладзіёны (дзень немаўлят), усе жанчыны, якія маюць дзяцей да года, насілі іх у царкву прычашчаць. З трэцяга дня пачыналіся наведванні сваякоў і сяброў з багатым пачастункам. Міфалагічнае значэнне каляд вызначаецца іх «памежным» характарам – у гэты час сонца паварочваецца з зімы на лета; светлавы дзень зрушваецца ад цемры да святла; заканчваецца стары і пачынаецца новы год; нараджаецца Збавіцель, і свет хаос змяняецца боскай упарадкаванасцю.

Абрады „выгнання святак” (куцці, каляды), прымеркаваныя да *Вадохрышча*, шырока распаўсюджаны ў заходніх і ўсходніх славян. Ва Украіне спальванне на Новы год каляндарнай саломы ці смецця, назапашанага за перыяд *Каляд*, звалася паліць дзеда ці паліць дідуха. У Ніжагародскай вобласці ў *Вадохрышчанскай* куццю запальвалі сноп саломы і вазілі яго на санках па вёсцы з крыкамі: «Мітрафанушка гарыць!»; гэта называлася «выпраўляць каляду», казалі «ў Каляды толькі ваўкі жэняцца».

Ад *Калядаў* да *Вадохрышча* паляваць на звяроў і птушак грэх – з паляўнічым няшчасце здарыцца. Адна куцця на людзей, другая на скаціну, а трэцяя на ўраджай (Палессе). *Мокрыя каляды* – мала ўраджаю. *Ясныя каляды* – поўныя свірны. Найбольш спрыяльным часам для варажбы ва ўсходніх славян лічыліся *Калядны*, *Васільеўскі* і *Вадохрышчанскі* вечары. Варожбы былі адной з галоўных дзясочых забаў на *Каляды*, бо многія дзяўчаты, чакаючы замужжа, хацелі зазірнуць у будучыню і, хоць з дапамогай «нячыстай сілы», даведацца, каго лёс пашле ім у мужы, і якое жыццё чакае яе наперадзе з гэтым невядомым мужам.

Маланья, Шчодры вячэр – дзень у народным календары ўсходніх славян; адданне

свята Нараджэння Хрыстовага і напярэдадні Старога Новага года 31 снежня (13 студзеня). Па хрысціянскім календары ў гэты дзень ушаноўваюць прадабную Маланію Рымлянку. Рускія называюць *Маланья*, украінцы – *Маланка*, *Маланія*, а беларусы *тлустая куцця*, *шчадруха*, *Мелань-страўнічніцы*, *Шчодрая куцця*, *Багатая куцця*, *Васільеўская Каляда*, *Шчадрэц*, *Багаты вечар*, *Гагатуха*, *Шчадроўная куцця*, *Шчадруха*. Ва ўкраінцаў, беларусаў і на поўдні Расіі больш распаўсюджана назва *Шчодры вечар*; у цэнтральнай Расіі і на Рускай Поўначы – *Васільеў вечар*; у Паволжы, цэнтральных і некаторых паўднёвых абласцях Расіі быў вядомы як Аўсень. У славакаў – Шчодры вечара (*Štedrý večer*), а ў чэхаў Шчодры дзень (*Štědrý den*).

З гэтага вечара пачынаўся *Шчодры тыдзень*, ці *Багатая Каляда*, гэты вечар называўся *Куготы*, *Гаготы* або *Гагатуха*. Гагатуха паходзіць ад дзяслова *гагатаць* – весяліцца, смяяцца. У гэты дзень дзяўчыны варажылі аб будучым замужжы.

Шчадравалі як пад вокнамі так і ў дамах, дзе звалі гаспадароў і жадалі дабрабыту ў надыходзячым годзе. Вадзілі «казу» («кабылку», «вала», «тура», «мядзвездзя», «жураўля») і спявалі песні, галоўнай з якіх з'яўлялася «Го-го-го, каза». Шчадроўныя песні адрозніваліся ад калядных у асноўным рэфрэнам (замест «Светлы вечар» гучала «Шчодры вечар»).

На Магілёўшчыне існавала святочная забава Шчадрэц. Галоўным персанажам быў «шчадрэц» або «шчодрэц» – хлопец, які адлюстроўваў дзяўчыну. На гэтую ролю звычайна выбіралі здаравеннага юнака. Па вёсках гуляла моладзь і вычаўпала розныя жарты. Весяло было!

сабрала **Міра Лукша**
фота **аўтарка**

Nasza Wiedunnia z Podlasia

29 listopada w białostockiej kawiarni literackiej „Fama” odbył się benefis z okazji pięćdziesięciolecia pracy twórczej poetki, dziennikarki i tłumaczki Miry Łukszy. Na scenie zabrzmiały nie tylko gratulacje i ciepłe słowa adresowane do autorki, lecz także pieśni i utwory literackie, które powstały „u honar” literatki. Laudację wygłosiła profesor Katarzyna Sawicka-Mierzyńska.

Skąd przyszła? Najpierw była wieś Borowe, to wszyscy wiemy, potem Hajnówka, gdzie **Mira Łuksza** ukończyła liceum, a od 1976 roku miejsce, z którym jest na stałe związana, to Wielkie Miasto Białystok. Tu studiowała polonistykę i filologię rosyjską w 1973 roku.

Jako uczennica zadebiutowała w Niwie, w tym samym roku została członkinią Literackiego Stowarzyszenia Białowieża, którym aktualnie kieruje, należy też do Związku Literatów Białoruskich i Związku Literatów Polskich. Jej pierwsze tomiki redagowali **Sokrat Janowicz** i **Jan Maksymiuk**. W 1985 roku rozpoczęła w Niwie, już na stałe, pracę dziennikarki, gdzie pracuje do dziś.

Ale Niwa to nie jedyne prasowe łamy, które by się bez Miry nie obyły. Przez długi czas była związana ze znanym i przez wielu ciepło pamiętanym, działającym prężnie w latach 90. aż do 2006 roku, środowiskiem czasopisma literacko-kulturalnego „Kartki”.

W serii Biblioteki Kartek opublikowany został w 2003 roku jej zbiór *Wiersze tutejsze*. Książek napisała i wydała, o ile dobrze policzyłam i **Iłona Karpiuk** to potwierdza, dwadzieścia, wierszem i prozą dla dorosłych i dla dzieci.

Wymienię tylko kilka tytułów: *Zamowa*, *Jość*, *Wiersze Tutejsze*, *Biały Stok*, *Rodostów*, *Wiersze spod lasu*, *Żywinki z hłybinki*, *Padarunki*, *Dziki ptach vierabiej*, *Vyspa*, *Dziauczynka i chmarka*, *Życie pozagrobowe i inne*, i ostatnio *Viedunnia*.

W 2013 roku zbiór *Biały Stok* był

nominowany do Nagrody Literackiej Prezydenta Białegostoku im. Wiesława Kazaneckiego, a w 2018 na tej scenie Mira otrzymała tę nagrodę za całokształt twórczości z uwzględnieniem wydanego wtedy tomu *Rodostów*.

Wszystko, co dotąd przywołałam, to zaledwie punkty na trasie literackiej i dziennikarskiej wędrówki Miry.

Skąd przyszła? Co zbiera? Co sieje? I dokąd zmierza?

Jesteśmy stąd – pisze Mira we wstępie do *Wierszy tutejszych* – ale nie z tutaj, które nie ma własnej tożsamości, tylko z dumnego, trudnego, bezmieźnego pogranicza, kultuwującego pamięć o Wielkim Księstwie Litewskim.

Przeszłość Miry to bieżącość, przykryte wodami Zalewu Siemianówka wioski i pokryte asfaltem żydowskie uliczki Białegostoku. Zaludniają ją ci, którzy odeszli i którym poetka udziela swojego głosu. Zbiera, miesza i sieje na nowo, żeby żyły.

Języki i słowa.

Łączy je tak, jak nikt inny nie potrafi. Białoruski, polski, tutejszy spotykają się na przestrzeni jednej książki, jednego wiersza, czasem, jednego wyrazu.

Mamy więc *zasuchę*, *rychtowanie*, *kuzaczki*, *wiazawy listoczek i podlaskija napiewy*.

Cyrylica sąsiaduje z łacinką, która musi nieść raz polską, a już za chwilę białoruską mowę.

Obce słowa łowią się jej na język, za język, na pułapkę słonniną, drucianą, drewnianą.

Plac zabaw.

Mają i ubaw, gdy ona się dławi – pisze o sobie Mira w wierszu *Mira*.

To bardzo mocny obraz. Cena jest wysoka, ale śmiem twierdzić, że właśnie te trudne zmagania swoich słów z obcymi, konieczność trwania w stanie nieustającej czujności wobec języka sprawiają, że teksty Łukszy są tak intrygujące i niepowtarzalne. Otwartość na cudze języki i empatia wobec odmienności wykracza zresztą w jej twórczości poza granice ludzkiego świata. Mirze chodzi o to, żeby w całym tym językowym rozgardiaszu nie ucichło i nie umarło słowo białoruskie.

Za jego głosem podąża Białoruska Wiedunnia z Podlasia – Mira Łuksza.

Na zakończenie zacytuję Mirę: „Pisałam tak, jak się stawia ślady na wilgotnym piachu, w który wsiąkły łzy nieba. Pisałam też za tych, którzy napisać nie zdążyli, nie mogli, których nikt by nie przeczytał. Bo ich słowa są też jak wiatr na pograniczach. Zapisuję też siebie. Swój ślad w duchu i materii. Zosta-

nie na tej miedzy między księstwami. Dlatego tłumaczę inne słowa na nasze, słowa naszych na inne. Żyję w obrębie tych języków, i one ożywają. W tłumaczeniu – ożywiam ich klimat. Odnawiam za każdym razem, odnawiają je ci, którzy czytają. Czy dzisiaj, czy potem. Może wtedy, gdy i ja będę po Tamtej stronie. Jestem tym, co napisałam. Co odnowi się w słowie”.

Mira mówi: – Wierzę w słowo, które łączy, nie dzieli. Wierzę w wiersz niezbędny, jak haust powietrza. Dziękuję moim siostronom amazonkom, które naszą niekompletność zamieniają w jeszcze większą, waleczną pełnię. Dziękuję kolegom, autorom, poetom którzy tworzą w innej materii lub tworzą po cichu.

Dziękuję tym, którzy pomagają mi oddychać i słyszą mnie, i idą do światła, i sami je rozsiewają na przekór mrokowi. Dziękuję naszym babciom Wierom, Nadziejom, Lubom, Zofiom, które nauczyły nas pilnować domu i słowa, i sławy rodziny i gniazda.

Dziękuję naszemu gniazdu, Białemustokowi, z którego wylatujemy sami lub gnani falami świata, i do którego wracamy z wyraju. Dziękuję *wyrajowi*, że dzięki niemu uświadamiamy, gdzie jest nasze miejsce. Dziękuję miejscu i ludziom, dzięki którym wiem kim jestem. Jestem i piszę za nich i dla nich. Dziękuję Bogu za języki, które wybrałam, i które wybrały mnie, abym w swoim byciu była zwielokrotniona i oddała z wzajemnością w dwójnasób.

*Мая душа гаворыць з вашай
у белай хмары над Падляшшам
звілі гняздзечкі ў зорным голлі
не адляцяць адсюль ніколі
і сыплюць дожджык слёз урадлівы
на родныя лугі і нівы
чула кранаюць цёплай ласкай
верных людзей з зямлі
падляшскай*

Mira Лукша

Urodziłam się na Podlasiu. Moja wioska Borowe – na granicy Podlasia i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Poletka mojego rodu, wydarte lasowi, leżą po obu stronach starodawnego traktu granicznego. Dziś jest tam tylko dróżka: jej koleiny wyjeżdżone są dziś przez koła aut obcych, nietutejszych, którzy kupują za pieniądze, czasem wirtualne, ziemię tych, którzy odeszli i odchodzących, ziemię zapomnianą, ale pamiętającą.

To wszystko jej zapisane w cyrylicy. Po słowiańsku.

Pierwsze litery zapisywałam pacykiem po koleinach na piasku, najlepiej gdy deszcz omył wszystko. Rysowałam. Pierwsze zdanie od naszej chaty aż do chaty Andrejuków. Miałam 5 lat. Umiałam czytać także drukowane. Razem ze mną uczyła się pisać po polsku także moja babcia Luba, mama mamy, wykształcona w bieżenstwie (1915-1921) na Powożu w rosyjskiej szkole, którą po powrocie do ojczyzny uważano za niepiśmienną. Było nas wielu takich. Babcia była genialną matematyczką. I poetką, w życiu.

Pisałam tak, jak się stawia ślady na wilgotnym piachu, w który wsiąkły lzy nieba. Pisałam też za tych, którzy napisać nie zdążyli, nie mogli, których nikt by nie przeczytał. Bo ich słowa są też jak wiatr na pograniczach. Zapisuję też siebie. Swój ślad w duchu i materii. Zostanie na tej miedzy między księstwami. Dlatego tłumaczę inne słowa na nasze, słowa naszych na inne.

Żyję w obrębie tych języków, i one ożywają. W tłumaczeniu – ożywiam ich klimat. Odnawiam za każdym razem, odnawiają je ci, którzy czytają. Czy dzisiaj, czy potem. Może wtedy, gdy i ja będę po Tamtej stronie. Jestem tym, co napisałam. Co odnowi się w słowie. Od *Zamowy* – do *Kroków*. Od *Wyspy*, od oddzielnego Księstwa, które ma rozmyte, rozwiane granice. Przypieczętowane drzewem, które rośnie tam, zapuściwszy korzenie w głąb gleby, z krzyżem w objęciach. Do *Wiedunni*.

Teraz piszę dla dzieci. Wiersze. Zobaczyć mnie można w „Niwie”, tygodniku moim i moich Białorusinów. To jest najbardziej niezależne pismo w świecie. Wychowało pokolenia ludzi książki, poznających swoją tradycję, twórczych. Dzięki niemu i nim jesteśmy tu. I przytulamy dzielnych Białorusinów i Białorusinki, walczących o wolność. Każde białoruskie słowo to ziarno i kula. A przede wszystkim dźwięk i litera Ў.

Zapisał **Michał Iwaniuk**
fot. **Michał Iwaniuk**

Смакі Падляшша

Пераможцы агульнапольскага конкурсу «Наша кулінарная спадчына – смакі рэгіёнаў» атрымалі спецыяльныя падзякі і прызы ад ваяводскіх улад. Сярод вылучаных – унікальныя спецыялы.

■ Агульнапольскі конкурс «Наша кулінарная спадчына – смакі рэгіёнаў» на лепшы рэгіянальны і традыцыйны прадукт харчавання і на лепшую рэгіянальную і традыцыйную страву праводзіцца з 2000 года. Фінал сёлетняга конкурсу прайшоў 28 верасня ў Познані. Падляшскае ваяводства дасягнула там рэкорднага выніку, выйграўшы аж восем кулінарных «Перлаў». Пераможцамі сталі прадпрымальнікі, сельскія суполкі і індывідуальныя стваральнікі традыцыйных падляшскіх прысмакаў.

– Падляшскае ваяводства ўнікальнае не толькі сваім смакам, але і сваёй адкрытасцю. Прадукцыя, якая атрымала ўзнагароды, прадстаўляе розныя куткі нашага ваяводства – ад Мельніка, праз Бельск, да Аўгустоўшчыны і Сейненшчыны. Дзякуем вам за вашу працу, якая робіць нашу кухню амбасадарам гасціннасці і смаку Падляшша, – падкрэсліў член ваяводскага праўлення **Багдан Дыюк**.

– Смакі Падляшша непаўторныя, і таму я веру, што яны прывабяць не толькі жыхароў Польшчы, але і гасцей з-за мяжы, якія захочуць пакаштаваць гэтыя непаўторныя стравы, – сказаў старшыня сейміка **Цэзары Цеслюкоўскі**, які павіншаваў узнагароджаных. вытворцаў. Узнагароды ўручалі маршалак Лукаш Пракорым, член управы Багдан Дыюк і старшыня сейміка Цэзары Цеслюкоўскі.

Пераможцы ганарацца ўзнагародай і падкрэсліваюць, што іх праца – даніна павагі шмат-

вяковым традыцыям рэгіёну якія ахоўваюць яго кулінарную спадчыну.

«Перлы» для Падляшкага ваяводства ў катэгорыі «Прадукт» атрымалі між іншым: Мьяльніцкія вясельныя каравайчыкі **Галены Датчук**, Гурток вясковых гаспадынь «Зялёная Даліна» (Машчона Каралеўская, Сямятыцкі павет) – традыцыйны кандытарскі выраб, абавязковы дадатак да караваю – пірагі, які пеклі напярэдадні вяселля ў хаце жаніха і нявесты. Яны былі яго ўпрыгожваннямі. Вырабляюцца

ўручную, без выкарыстання гатовых, фабрычных форм, і маюць сваю сімволіку.

«Падпівак» **Веры Паўлючук**, ГВГ «Галадзянкі» (Галады, Бельскі павет) – напой гатуець з 1930-х гадоў. Гэта сумесь крынічнай вады, экстракта збожжавай кавф і цукру з даданнем

дрожджаў. Гэта папулярны напой у вёсцы Галады і ваколіцах, як сярод дарослых, так і сярод дзяцей. Знайсці яго можна на мясцовых кірмахах і фэстах, дзе гаспадыні частуюць ім на сваіх стэндах.

Адна стравы таксама атрымала ўзнагароду квас з таўканіцай і мачанка з яечняй – ад ГВГ «Свіслачанкі» з Гарадоцкай гміны Беластоцкага павета. Гэта разнавіднасць халадніка са смятанай і зялёнай гароднінай. Да яго ідзе таўканіца – стравы з бульбянога пюрэ са скваркамі і смажанай цыбуляй. Мачанка з яечняй – гэта т.зв. стравы ў адной каструльцы – са свіной каркоўкай падсмажанай з цыбуляй, запраўленай шчопцем мукі. Дабаўка – своеасаблівая яечня, злёгка «падхітраная» вадой з мукой.

(лук)
фота **Міры Лукшы**

Глубокы корені

Выімок

■ Все, кед придут велькы свята, як тераз тота Велия, старый Хома чує якасыый неспокой. Сам себе старат ся оправдати – што тому причина. Старіст? Хворота? Жена? Діти? Світ? Хто зна. Быти може і вшытко враз, бо заправды видит ся му, же то гнеска ани діти не такы як колиси были, ани жена веце не жена – як колиси была, а вшытко тото през тешній порядок во світі. Аж здає ся му, же то і сама природа не така, як была колиси. Гей, як і тота Велия. Кед він был дітином, ани не памятае жебы тото вельке свято діточой радости было без снігу. А тераз, за остатні рокы, кед не болото, та скорчавіла суха земля, а снігу ани на лік. І як то – же ани його дівці Марці, ани старій оне не заваджат. Марця уж жена, ма двоє діти, має мужа – ани нашой віры, ани нашой народности, а кед приде тото свято, она ціле своє товариство уж навчыла, же на тот ден треба до діда і бабы піти по співаню. Стара така – яка і была в молодости, на свій спосіб весела. През цілий рік все ю, остатніма часами, штоси болит, заедно найде выгварку жебы його запрятала до работы, а пред велькыма святами, як кед бы помолодшала... а все на вшытко має выгварку.

— Чудный ты человек, Андрию, од даякого часу. Вшытко ти заваджат, дітьом радости не знаш справити, а кед ся і возмеш до того, та так як бы-с тото робил лем зато же тя хтоси нагварил. Колиси, кед ес іщы был молодшый, та ес нам уха набивал, і мі і дітьом, же мусиме ся тримати своей віры, бо человек без віры то тріска на воді, котру вода несе кади она хце. Прогварял ес дітьом і мі, же треба любити наш світ, тримати свої обычаі, бо

чловек котрый свого не любит, не годен ани інчых шанувати. Не преставае ес мі вливати до головы, пригваряти мі, лаяти же не наганям діти до молитвы, до утримуваня постів, до работы в обыстю – бо якасы будут з них люде, кед не будут такы як мы были, кед сме дітми были. А тераз вызерат же найбарже бы-с воліл кед бы ту ништо не приходил, ништо не заваджал.

Так йому його Марта клепле, бо она його старого не розуміє. Обвинят го за тото, в чым він не винуватый. Хтіл він і хце і тераз – і дітьом радіст зроби, і тримати ся своїх обычаів. Але хце і тераз так – як то він од своїх родичів приял. Причина його незадоволенія в тым, же і тота його дівка, і сын Миколай, і цілий тот молодой світ судит же має право до якасой слободы, без обовязків. Видит він то добрі на своїх дітьох. Марця ту на селі, не знатя в ней коли неділя, коли свято. Обыстя полне, вшыткы сут добрі облечены на робітний ден як і на свято. Хто зна ци і были даколи голодны, кед приходили велькы свята. Дотримуют ся постів тоты, котры не мают што їсти, а тоты што мают, не мусят. Так мудрувал і сын і дівка, а

тераз, пізрий, лікы якасы мусит пити, ғылтати, бо постити не постила кед треба было. А приде таке свято як тота Велия, она гварит, же ій іджыня през цілий рік так не смакує як тото што на Велию, ту дома, де ся вродила, де враз тилі рокы тых свят ждали, іх славили. Обычай тот любит, гварит. А чом же товды не тримат того обычаю за цілий рік, як віра наказує, і інче? Тото заваджат і гнеска Хомі. Кед то не обычаем, а потреба – жебы ся до безконечности утримувало оне, што в молодости было красне, товды красне. Але красне товды красным, кед го можеш порівнати

з некрасным. Кед красне кладеш при красным, годен ес лем порівнати што красше, а кед го положыш коло брыдкога, товды і гевсе, што меньше красне, стає ся красным.

Хома ходит по обыстю з тыма думками, по дворі, по колешни і ани ся не збачыт, же то і він, як і жінкы в кухні, робит тото што і они: опоряджат, рыхтує погарыкы, фляшкы з палінком і вином, глядат ніжок до яличкы, котры были деси на поді зложены. І йому, враз з приближаньом ся вечера, приходят на думку спомины з дітинства. Тераз і він дітина і тоты прирыхтуваня не робит він, але його отец. В кухні не його жена з дівком, але мати зо старшом сестром. Він попри вітци дружыт, призерат ся, стежыт што отец робит і як тото робит. Забыват

о голоді, адже тот ден – велькій піст. Мати строга і не даст сой повісти, жебы хоц наймоладшый брат дашто прекусил.

— На вечер! Порядок мусит быти! Нич не задзвонят на пацері, нич ся не повмывате, облечете новы сорочы, новы лахы.

І так мусіло быти. Отец і діти мусіли робити так, як мати розказала. Тераз він, як хлопец, припоминает сой вітця, як входить зо соломом, як ся загакуе нич повідат вінчуванку, як ся ім обыдвоім, і вітцю і матери, трясут голоса коли співають „Рождество”. Іщы

і тераз чуе смак теплого осуха, котрый отец розламуе і ділит по фалатку кождому. Іщы і гнеска пахне му рыбка, червенопірка з копчерями печена. Смак сухых сливок, оріха до меду замачаного... Вшытко тото остало в памяти, а він, уж як діти повырастали, прибувал даяк, жебы тоты

обычай стрясти зо своїх вітцівських обовязків, та діти не дали. Уж про своє дітинство не міг ім того заборонити і жаданя їх не сполнити. Та, што іщы гірше, хоц тыма остатніма роками соломы не вносил, він все, кед повторюе сам акт молитвы пред вечерьом і співу обрядового, йому, як і його вітцю колиси, сылзы вдарят на очы, голос зачынят ся трясти і, кед бы не было Марты, котра твердшого серця як він, пісня бы остала недоспівана.

Михал Ковач
fot. **radio-lemko, TerazGorlice.pl**

Наші старі давні традиції

В наші дні ми можемо спостерігати, як наші старі давні традиції та народні благочестиві звичай втрачають свою силу та значимість. Ці традиції, котрі були дорогими для серця наших дідів та батьків, для наших дітей відходять на другий план, стають чужими і незрозумілими, стають формальністю. Це стосується головним чином традиції, пов'язаних з святом Різдва Христового.

З кожним роком росте лічба православних християн, котрі зауважують, що колядників стає все менше і менше. А більшість тих, що приходять колядувати, колядуючи забувають найголовніше – що в колядках ми прославляємо від усієї душі і усього серця Новонародженого Христа, радуємось Його Різдва, а не формально виконуємо обряд, співаючи одні і ті ж колядки, стараючись зберегти відомі чи відтворити давні.

В наші часи майже зникла стара традиція вертепів, коли у театральній формі відтворювались події далекої давнини. Хоч Різдвяний Вертеп веде свої коріння від західних містерій, але він прижився і видозмінився на західних землях Русі. Колядки і Вертеп у поєднанні ніби відтворювали для слухачів та глядачів події 2-х тисячолітньої давності.

Хотілось би трохи поділитись спогадами про Різдво Христове

на Західній Україні та традиції цього свята, де стараються зберегти вікову спадщину наших прабабків, котрі були за часів моєї молодості в кінці минулого століття.

В перший день Різдва Христового усі стараються піти у Церкву на святкове богослужіння. Зазвичай Різдвяна Утреня звершувалась вночі, а святкова Літургія зрана. По розговінню після Різдвяного посту, трохи відпочивши, господарі приймали гостей. За звичай це була родина, діти, внуки, свати, куми... Ми, дітвора, в цей час бавились біля вбраної ялинки, під котру було положено сіно, і на котрій ставили зображення Різдва Христового. Гості доповнювались, змінялись, батьки піклувались про гостинність, а ми чекали святого вечора, щоби піти колядувати. Уже в кутку хати чекала «Зірка», з котрою за звичай ходили колядники колядувати. І як тільки починало вечоріти, ми,

зібравшись разом у немалу групу, з «Зіркою» в руках йшли колядувати. Святкова радість переповнювала наші серця і ми старались поділитись цією радістю з усіма, хто святкував Різдво Христове. Ми колядували. І кожного року ми старались мати у своєму репертуарі стару, давно забуту колядку, щоби вразити слухачів, а самим стати вище на сходинку свого вдосконалення у колядуванні. Нас завжди радісно усюди приймали, давали почастунок та винагороду за коляду. Під час колядованя ми зустрічались з другими колядниками, вітали їх з Різдрвом Христовим, та питали де вони були, щоби піти до тих, котрих може вони оминули.

У середині 90-х минулого століття була видана книга: «Колядки, Щедрівки, Вертеп». Ця книга спонукала мене поставити Різдвяну сценку – Вертеп. Зібравшись групою єдинодумців ми приступили до репетицій.

Важко вдавалося вкласти в усіх учасників Вертепу освідомлення про особливу, незмінну їх роль у виконанні театральної постанови, та відображення у цій формі історичних подій. Попутно, коли були розібрані ролі і проводились репетиції, ми готовили костюми. Цілий Різдвяний піст ми проводили репетиції і співки. І ось надійшло довго очікуване Різдво. Такого незвичною прийому у домах ми не очікували. Так як ми колядували по своїх теренах, де усі всіх знають, це було чимсь несподіваним та неперевершеним. Наші костюми були настільки досконаліми, що лише по голосу люди догадувались, що це Різдвяне театральне дійство створили їх сусіди, рідні, знайомі. Усі були у захвті. В першу чергу ми, бо відкрили для себе давню традицію. Потім, усі близькі і знайомі, котрі зобачили щось дивовижне і давно забуте, а також почули старовині, майже забуті колядки. Наші труди були винагородженні сторицею.

А тепер zostali лише спогади. Після нас на наших вулицях ніхто не організував Вертепу.

Приїжджаючи до дому, розпитуючи про Різдвяні Свята, важко чути, що традиція колядування з кожним роком відходить в небуття. Мало колядників, а ті що колядують, роблять це не стільки для прославлення Новонародженого Христа, скільки для матеріального прибутку. Забуваючи про саме головне – Колядою ми славимо Новонародженого Христа.

Хотілось би побажати усім у Різдвяні свята радості Різдва Христового, духовного співпережиття цих великих подій, миру як на землі так і в душах, а для колядників – колядування від усього серця, щоби радість Різдва Христового через спів колядок передавалась усім православним християнам.

о. Олексій Петровський

Nasze pieśni

Jedenasta edycja „Naszych pieśni” zachwycała słuchaczy, którzy do ostatniego miejsca wypełnili 24 listopada salę widowiskową Bielskiego Domu Kultury. To zadziwiające, że jedno miasto powiatowe może przygotować, niemal wyłącznie opierając się na własnych talentach, tak dobry koncert, pełen różnorodności, dobrych głosów, dynamiki, kultury śpiewaczej i bycia na scenie. Wyrazy uznania.

Zanim przejdę do oficjalnych organizatorów, chcę wskazać głównie na dwie osoby – o. **Jerzego Bogacewicza**, proboszcza bielskiej *Preczystieńskiej* parafii i **Martę Zinkiewicz**. O. Jerzy jest świetnym organizatorem. Umie skupić ludzi, którzy chcą pracować dla Cerkwi. To z jego inicjatywy powstała bielska placówka oświatowa przy Rejtana, kipiąca przedszkolnym życiem, ale i cerkiewnym, bo w niej powstała i świątynia. O. Jerzy jest prezesem Fundacji Domów Kultury Prawosławnej Diecezji Warszawsko-Bielskiej, a ta prowadzi szkołę podstawową im. św. Łukasza Chirurga w centrum Bielska i organizuje m.in. koncert „Nasze pieśni”. Marta Zinkiewicz jest dyrygentką chóru *Preczystieńskiej* cerkwi i Chóru Domu Kultury Prawosławnej w Bielsku Podlaskim i osobą obecną na muzycznej mapie miasta, niezwykle aktywną, tryskająca nowymi inicjatywami. Śpiewa, jest znaną w Bielsku sopranistką,

uczy. 24 listopada wystąpiła w roli konferansjerki, koncert prowadząc z **Ireneuszem Ławreszukiem**, z dużą kulturą słowa, wprowadzając zmienność nastroju, umiejętnie prowadząc przez cały koncert, w roli dyrygentki, instrumentalistki, solistki.

Koncert to także podziękowania i docenienie ludzi zasłużonych dla kultury. Jego organizatorzy zapraszają mnóstwo osób, którym chcą podziękować za wspieranie pracy Fundacji, czyli wpłacającym na jego działalność 1,5 procenta swego podatku i tym, którzy wpłacili większe kwoty na jej inicjatywy. **Sergiusz Łukaszuk**, jeden z filarów bielskiej kultury, przez wiele lat dyrektor Bielskiego Domu Kultury, prowadzący ponad dwadzieścia lat chór Wasiloczki i ponad trzydzieści chór Małankę oraz kilka innych chórów w bielskich szkołach, otrzymał nagrodę burmistrza miasta. Jego życiorys to 60 lat pracy w amatorskim ruchu artystycznym, a na emeryturze – wykonywanie ludowych instrumentów muzycznych, na których gra przy występach zespołów.

Nagrodzono **Jana Miniuka** za wieloletnią pomoc Fundacji, burmistrza Bielska **Piotra Wawulskiego** za wsparcie inicjatyw Fundacji, dziękowano zarządowi województwa podlaskiego i bezpośrednio za pomoc **Katarzynie Koryckiej**, reprezentującej jego departament kultury i dziedzictwa narodowego.

Doceniono wkład w rozwój Fundacji prof. **Antoniego Mironowicza**, **Tamarę Korycką** i **Barbarę Pryzwicz**.

Najpierw wystąpiła radość Bielska – przedszkolacy i uczniowie, czyli połączone siły dwóch zespołów „Lanok” – to przedszkolacy z Rejtana i „Kryło”, czyli uczniowie niepublicznej szkoły, prowadzonej przez Fundację. Napędzali dusze radością poprzez śpiew, taniec, humorystyczne scenki, nawet kolor strojów, ale także konferansjerkę – dzieci same prowadziły swoją część obecności na scenie. Ileż pracy musiały włożyć nauczycielki – **Joanna Chilkiewicz** i **Marta Zinkiewicz**, by tak dobrze przygotować około pięćdziesięcioosobową grupę!

Widzowie mogli być zaskoczeniem występem orkiestry – tak, z bielskiej szkoły muzycznej I stopnia pod batutą **Agnieszki Glińskiej**. Orkiestra to taki zespół rodzinny, w którym grają uczniowie, ale też ich siostry, bracia, mamy. Zespół sięgnął po ambitny repertuar – fragment opery „Książ Igor”, do

którego muzykę napisał rosyjski kompozytor **Aleksander Borodin**. Zagrał piosenkę, wykonywaną przez Skaldów „W żółtych płomieniach liści”, tango „Ja to mam szczęście” o tekście przepelnionym patriotyczną radością. Pieśni śpiewała **Marta Zinkiewicz**. Ostatni sukces orkiestry to udział w konkursie Polskiego Radia Białystok na najlepszego 30-sekundowego dżingla, stworzonego i zagranego przez siebie. Bielszczan dostrzeżono i nagrodzono.

Duet „Ala i Aleksander” czyli **Ala Kamińska** i **Aleksander Pietruczuk** śpiewa w takim układzie dopiero cztery miesiące, a jakże pięknie.

Wystąpił także kameralny zespół bielskich cerkiewnych dyrygentek. Trzeba było pojechać do monasteru w Jabłecznej na spotkanie cerkiewnych dyrygentów, by zrodziła się myśl, że można spotykać się częściej niż raz w roku nad Bugiem. I to w Bielsku. Śpiewały, można powiedzieć, profesjonalistki – „Nadzieźda” z repertuaru **Anny German**, „Rozkwitały pąki białych róż”, „Milion ałych roz”, który wszystkich porwał do oklasków.

Niezwykłą, jak na dzisiejsze czasy, wartością koncertu, było wprowadzenie do repertuaru, obok pieśni białoruskich, polskich i ukraińskich, także rosyjskich. Dziś istnieje, pojmowane w lot przez ludzi kultury, także wydawców, embargo na twórczość rosyjską. „Zakazane” są opery, balet, powieści, piosenki. Wystarczy posłuchać Radia Racja, by nie usłyszeć w nim rosyjskiej piosenki, ale i każdej innej stacji

radiowej. Na bielskiej scenie powiedziano, że i rosyjskie są nasze, bo śpiewali je nasi rodzice, babcie, Zielona Góra, bo kultura nie zna granic, zwłaszcza w obszarze słowiańskim łatwo migruje, choć politycy budują dla niej zapory.

W repertuarze 15-osobowego zespołu gminy Narew „Harmonia” z Łosinki, występującego pod dyktando **Marii Paszko**, pojawiły się pieśni śpiewane w różnych słowiańskich językach. Ten wiejski zespół to swoisty fenomen. Przebijają się na ogólnopolską scenę. Śpiewał z orkiestrą Filharmonii Narodowej pod batutą **Adama Sztaby**, występował na scenie obok takich gwiazd jak **Krystyna Prońko** czy **Piotr Gutowski**, śpiewał w Sali Wielkiej Zamku Królewskiego w Warszawie. Pięć razy zajął pierwsze miejsce w ogólnopolskim festiwalu piosenki białoruskiej, a raz Grand Prix, pierwsze miejsce podczas 33 Międzynarodowego Festiwalu Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej. Bo „Harmonia” śpiewa pieśni cerkiewne, paraliturgiczne, kolędy i świeckie.

Koncert zamknął występ Chóru Domu Kultury Prawosławnej w Bielsku Podlaskim pod dyktando **Marty Zinkiewicz**, świetnie przygotowany i prowadzony.

Mnogaja leta, zaśpiewane przez ten chór, było dedykowane nie tylko bielskim słuchaczom, ale także metropolie Cerkwi w Polsce **Sawie**, który w tym dniu obchodził 45-lecie biskupiej posługi.

Anna Radziukiewicz
fot. autorka

Wystawa „Sosna, świerk i osika” wypełniła industrialną przestrzeń białostockiej Galerii Arsenał – elektrownię – labiryntem drewnianych konstrukcji. Nic dziwnego, rozbieranie niechcianych, przeczczonych na opał drewnianych budynków i ich przenoszenie do sal wystawienniczych jest od kilku lat znakiem rozpoznawczym autora ekspozycji, młodego litewskiego artysty Augustasa Serapinasa. Nie interesują go dekoracyjne elementy tej architektury, fascynuje raczej jej modularność i mobilność.

Sosna, świerk i osika

■ Wystawę nie przypadkiem zorganizowano w Białymstoku – zarówno na Podlasiu, jak i na Litwie drewniana architektura była architekturą wernakularną, czyli rodzimą. Choć ciągle obecna, znika powoli z krajobrazu. Na naszych oczach stare domy niszczeją, są sprzedawane na opał lub poddawane przebudowom i modernizacji. A nawet z premedytacją podpalane, żeby ustąpić miejsca nowym inwestycjom. Te, które mają więcej szczęścia trafiają do skansenów.

Tytułowe sosna, świerk i osika to najczęściej wykorzystywane w naszym regionie drewno do budowy. Osika, twarda i odporna na warunki atmosferyczne – do pokrycia dachów, sosna i świerk łatwo poddające się obróbce – do wznoszenia ścian.

Na wystawie **Augustasa Serapinasa** widzimy wysokie ustawione w pionie płyty dziurawego dachu z osikowego gontu, cztery płaszczyzny spalonych drewnianych powierzchni, symbolizujących świadomą destrukcję, w końcu obiekty w znacznie lepszym stanie – chatę przywiezioną z Litwy, kuźnię z Koźlik i spichlerz z Białowieży.

Po wystawie, otwartej 15 listopada, przez kolejne dwa weekendy oprowadzali Augustas Serapinas autor i **Andrzej Kłopotowski**, dziennikarz, od ponad dwudziestu lat piszący o zagadkowych pożarach drewnianych domów w Białymstoku. 1 grudnia w roli przewodników wystąpili **Jerzy Mi-**

siejuk, z Towarzystwa Przyjaciół Skansenu w Koźlikach i **Jerzy Monachowicz** ze Stowarzyszenia Skansen w Białowieży, którzy przypomnieli historię kierowanych przez siebie placówek.

Starszy jest Skansen w Białowieży. Tu, w 1978 roku, z inicjatywy prof. **Anatola Odziejewicza**, wtedy doktora fizyki, młodego pracownika naukowego na Uniwersytecie Warszawskim, na działce należącej do **Alesi** i **Stiepana Bajko**, stanął przywieziony z Kottów stary wiatrak.

Entuzjazm młodych, skupionych wokół Anatola, osób nieraz przekraczała umiejętności, a niecodzienna budowla wzbudzała zainteresowanie. Legitymowała milicja, przychodzili miejscowi. – Złaż z dachu, nie psuj gonty – irytowali się starsi białowieżanie, którym do głowy nie przychodziło, że młodzi ludzie, po konsultacjach z rodzicami, już nauczyli się kryć gontem.

A wokół wiatraka, z miejscami noclegowymi w okresie wiosenno-letnim, kipiało już życie kulturalne. Organizowano ogniska, spotkania, na których na przełomie lat 70. i 80. dominowały pytania o własną tożsamość, tu odbył się także jeden z pierwszych wyjazdów rodzącego się Bractwa Młodzieży Prawosławnej.

I pracami i nowymi inicjatywami, niestrudzenie kierował prof. **Anatol Odziejewicz**. Może przenieść kolejne budynki? – to pytanie wybrzmiewało coraz śmieiej. Tylko gdzie je ustawić?

– Działkę mógł kupić jedynie mieszkaniec białowieskiej gminy z uprawnieniami rolniczymi – przypomina ówczesne realia obecny przewodniczący Stowarzyszenia Skansen w Białowieży **Jerzy Monachowicz**. – A te warunki spełniał **Michał Bajko**, syn **Alesi** i **Stiepana**.

Michał kupił prawie pięć hektarów ziemi, które rozpisal na dziesięć osób, bo posiadanie mniej niż półhektarowego arealu nie pozbawiało prawa do kartek na mięso.

Wkrótce wiatrak miał już sąsiadkę – przeniesioną z Białej starą chatę z doskonale zachowanymi wyrytymi na ścianach głównej izby napisami w języku cerkiewnosłowiańskim: *Jewangielije ot Łuki, Jewangielije ot Marka, Jewangielije ot Matwieja, Jewangielije ot Ioanna* i dodatkowym zdaniem: *Siej dom oswiaszczon 7 oktjabria 1901 goda*.

– Kiedyś odwiedził nasz skansen pewien Japończyk – wspominał **Jerzy Monachowicz**. – Zafascynował się napisami tak bardzo, że przed godzinę skrupulatnie je kopiował.

Ta chata stała się częścią typowej wydłużonej zagrody typu bielsko-hajnowskiego. A że miała kuchnię z glinianym piecem, umożliwiała młodzieży także jesienno-zimowe spotkania.

Szły lata, w skansenie okolonym wyplatany płótem, pojawił się drugi wiatrak, z Orli, majsternia z Widowa, stodoła z Koszel, kolejna chata z Klejnik. Gdy dopadły ich duże problemy ktoś podpowiedział budowę czasowni.

– Czasownię na planie ośmiokąta, wzorowaną na XVIII-wiecznej kapliczce z Nowego Berezowa zbudował **Jan Chwaszczewski** – podkreślił **Jerzy Monachowicz**.

Wyświęcona 12 września 1998 roku przez biskupa **Grzegorza** pod wezwaniem św. Aleksandra Newskiego, spaja składający się dziś już z dziewięciu budynków skansen. I kilka razy do roku, w tym na święto patrona, napelnia się modlitwą. Obok czasowni ustawiono kilka krzyży upamiętniających waż-

Po wystawie oprowadza Jerzy Monachowicz, drugi z prawej Jerzy Misiejuk

ne wydarzenia, wśród nich krzyż z okazji tysiąclecia chrztu Rusi,

Skansen w Białowieży od maja do końca września jest otwarty dla zwiedzających. Nosi obecnie imię zmarłego przed ponad dwu laty prof. Anatola Odziejewicza, pomysłodawcy i założyciela. A trafić tu łatwo, nad drewnianą bramą widnieje napis: *Muzej zdośćstwa rusksowo nasielenia Podlasza*.

Początki skansenu w Koźlikach sięgają 1987 roku. Skupia wokół siebie tych, którzy w poszukiwaniu tożsamości odkryli swoje ukraińskie korzenie. Przewodniczącym Towarzystwa Przyjaciół Skansenu w Koźlikach jest Jerzy Misiejuk, od 1981 roku związany także z budową skansenu w Białowieży.

To białowieskie doświadczenie bardzo mu się tu w Koźlikach przydało.

Grupa młodzieży, głównie z Białoska Podlaskiego i Koźyna też zaczęła od zakupu wiatraka i ziemi na osobę spełniającą urzędnicze wymagania. W 1988 roku, na tysiąclecie chrztu Rusi, obok drewnianej cerkwi św. Mikołaja z końca XVIII wieku w położonych nieopodal Koźlikach nad Narwią ustawiła krzyż. Wiatrak pełnił podobną funkcję: stanowił bazę dla wycieczek krajoznawczych – pieszych, rowerowych, a ostatecznie kajakowych.

Potem, już w latach 90., dojrzeje kolejna inicjatywa – przeniesienie domu, który służyłby młodzieży cały rok.

Chata nie była droga, kosztowała 800 złotych, jej ustawienie i adaptacja znacznie więcej, bo 60 tysięcy. Pierwsze pieniądze zdobyli organizując *małanki* w Bielsku, później w Białymstoku.

Na szczęście w związku z wejściem Polski do Unii pojawiły się nowe możliwości pozyskiwania środków, wśród nich odpisy 1%, a potem 1,5% od podatku, które można było wykorzystać na wkład własny do projektów.

Chata zapoczątkowała budowę zagrody typu kolonijnego.

– Kolonie pojawiły się w naszym regionie w 1937 roku, w wyniku reformy rolnej polegającej na komasacji gruntów – podkreślał Jerzy Misiejuk. – Od czasów wielkiej księżnej Bony (wówczas tereny te należały do Wielkiego Księstwa Litewskiego), która rozproszonej ludności nakazała osadnictwo we wsiach ulicówkach upłynęło już 500 lat i z tej jednej czy dwóch włók ziemi, jaką wówczas nasi przodkowie otrzymali, pozostały po podziale na kolejnych spadkobierców wąziutkie paski gruntu.

W ciągu ostatnich piętnastu lat w tej zagrodzie typu kolonijnego pojawiła się też stodoła, koniusznia, spichlerz, przystań rzeczna na Narwi i bania. Także, co ciekawe, kapliczka słupowa św. Włodzimierza Chrzciciela Rusi oraz przewieziony ze wsi Szerszenie na rzeczce Moszczonie młyn wodny. W planie jest kuźnia z pełnym wyposażeniem – to ona została zaprezentowana na wystawie.

I stowarzyszenie Skansen w Białowieży, i Towarzystwo Przyjaciół Skansenu w Koźlikach powstały z inicjatywy oddolnej.

Podczas dyskusji zastanawiano się nad różnicą między półprywatnymi bądź mieszczącymi się w sferze NGO skansenami a państwowymi muzeami pod kątem ich używalności.

Jerzy Misiejuk: – Skansen w Koźlikach z miejsca ogniskowego zamienił się w tętniący życiem obiekt kulturalny z bogatą ofertą kulturalną adresowaną do mniejszości ukraińskiej. Tu tydzień temu **Katarzyna Wojewoda** prowadziła warsztaty gry na instrumentach muzyki tradycyjnej, a **Julita Charzytoniuk** po raz kolejny warsztaty śpiewacze i rękodzielnicze.

Jerzy Monachowicz: – Skansen w Białowieży od maja do końca września służy turystom, tu odbywały się obozy młodzieżowe, sympozja fizyków, odbywają – konferencje Stowarzyszenia Ruś. Jednym odwiedzającym przypomina, a przed innymi odślania materialną kulturę ruskiej ludności Podlasia. Pozwala oderwać się od zgiełku i pędu współczesnego świata, co bardzo odczuwają przyjezdni.

– Dlaczego na Podlasiu dominowała architektura drewniana?

Jerzy Monachowicz: – Był to materiał dostępny, a w przypadku drewna z Puszczy Białowieskiej bardzo dobrej jakości, smolny, odporny na korniki, o dobrych właściwościach izolacyjnych. Przeważała sosna, która, w przeciwieństwie do twardego dębu była łatwa do obróbki. Wyprawy po drewno do Białowieży były dużym przedsięwzięciem, gospodarze wyjeżdżali we dwie-trzy fury o 2-3 w nocy, podróż trwała kilka godzin, załadunek a później transport kłód żelazniakiem też nie był łatwy. Chaty budowano albo z bali, albo z drewna ręcznie ociosanego do kantu. Bale łączono na jaskółczy ogon, dyle – na długości dyblami spełniającymi rolę drewnianych gwoździ.

– Jak wygląda ochrona drewnianej architektury na wsiach?

Jerzy Misiejuk: – Nie jest to proste, bo z jednej strony są zalecenia konserwatorskie, z drugiej potrzeby domowników. Kiedyś jedną z nagród w konkursie na najlepiej zachowany zabytek zdobył dom z Czyż, po czym zaraz po wygranej został całkowicie zmieniony

– właściciele wymienili stolarkę okienną, otynkowali. Zachowanie drewnianej architektury jest przede wszystkim kwestią świadomości i potrzeby estetycznej. Bo co ciekawe, najwięcej elementów tradycyjnych zachowują przyjezdni.

Mirosław Stepaniuk, Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasie, pomysłodawca Krainy Otwartych okiennic: – Podstawowym narzędziem do zachowania architektury drewnianej obszaru między Bugiem a Narwią jest ukształtowanie świadomości jej mieszkańców. Najtrudniej jest przekonać kogoś o wartości tego co ma. Trzeba próbować robić to od najmłodszych lat.

Sami o Sobie. Miesięcznik społeczno-kulturalny. Nieodpłatny dodatek do Przeglądu Prawosławnego
Współfinansowany ze środków Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji
oraz Fundacji im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
ISSN 1899-9018 Nr indeksu 371416

Wydawca: Fundacja im. Księcia Konstantego Ostrońskiego
Redaguje zespół: Andrzej Charyło (sekretarz redakcji), Eugeniusz Czykwini (redaktor naczelny)
Doroteusz Fionik, Natalia Klimuk, Ałła Matreńczyk, Anna Petrovska
Anna Radziukiewicz (zastępca redaktora naczelnego)
Opracowanie graficzne: Anna Radziukiewicz, Halina Kierdelewicz
Skład komputerowy: Halina Kierdelewicz

Adres redakcji: 15-399 Białystok, ul. Składowa 9; tel./fax (0048 – kier. z zagranicy) 85 742 18 57
e-mail: redakcja@przegladprawoslawnny.pl; www.przegladprawoslawnny.pl

Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/-ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Публикация выражает лем погляды автора/-ів і не может быти ідентифікувана з офіційным становиском Міністра Внутрішніх Справ і Адміністрації. Публикация выражает только точку зрения автора/-ов и не может быть отождествлена с официальной позицией министра внутренних дел и администрации. Публикация виражаєт лише точку зору автора/-ів і не может ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації. Публикация выказваєт только меркаванні аўтара/-аў і не может быць ідэнтэфікавана з афіцыйнай пазіцыяй Міністра Унутраных Спраў і Адміністрацыі.